

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Факультет економічних наук
Кафедра управління земельними ресурсами

БОГОМАЗ АРТЕМ ОЛЕГОВИЧ

УДК 338.22

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

АВТОРЕФЕРАТ
дипломної роботи на
здобуття освітнього ступеня
«Магістр»

Миколаїв 2020

Магістерською роботою є рукопис

Робота виконана на кафедрі управління земельними ресурсами в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат геологічних наук, доцент
Смирнова Світлана Михайлівна
Чорноморський національний
університет ім. Петра Могили
Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри управління земельними
ресурсами.

Рецензент: **Совщак Вячеслав Миколайович**
ТОВ «Український експертний
центр по вимірюванню та оцінці»

Захист відбудеться 20.лютого 2020 р. об 9.00 годині на засіданні ЕК в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 1-а Воєнна, 2а, корпус 10-П.

З магістерською роботою можна ознайомитись у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили Міністерства освіти і науки України за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, корпус 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження механізмів державного управління землями сільськогосподарського призначення в Україні зумовлена необхідністю формування раціональної державної політики використання земельних ресурсів. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується загостренням правових, політичних, організаційних, економічних, екологічних і соціальних питань, що пов'язані з використанням земельних ресурсів. Розпорошеність законодавчих актів та їх невідповідність один одному, наявність різних, іноді протилежних, політичних інтересів, постійна зміна організаційних структур центральних органів виконавчої влади у системі управління землями сільськогосподарського призначення, збільшення кількості порушень земельного законодавства, загострення екологічних проблем, соціальне незадоволення діями влади щодо вирішення земельних питань – це неповний перелік тих напрямів, які потребують негайного регулювання з боку держави.

У концептуальному плані принципове значення для розроблення теми дослідження мають праці дослідників. Вирішенню проблем формування нового підходу щодо землекористування значна увага приділяється у працях провідних вітчизняних і зарубіжних учених, таких як С. Дорогунцов, Б. Данилишин, В. Голян, В. Міщенко, М. Шмельов. Питанням удосконалення земельних відносин присвячено праці В. Вакуленка, П. Кулініча, А. Мірошніченка, А. Мартина, Р. Марусенка, О. Новоторова, М. Орлатого.

Незважаючи на активізацію дослідницьких зусиль щодо механізмів державного управління землями сільськогосподарського призначення у працях науковців, залишаються не вирішеними окремі правові, організаційні, інституційні та структурні аспекти їх формування. Потребують уточнення сутнісні характеристики трансформації суспільних відносин у сфері використання земель сільськогосподарського

призначення. Малодослідженими є питання забезпечення європейських стандартів у діяльності місцевих органів державної виконавчої влади щодо оптимізації механізмів державного управління землями сільськогосподарського призначення в контексті європейського досвіду.

Нагальність дослідження визначається, насамперед, необхідністю удосконалення концепції та стратегії їх реформування, хоча успіх очікуваних перетворень значною мірою залежить від чітко сформульованих цілей, принципів, застосування науково-обґрунтованих підходів і моделей реалізації земельної реформи.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування структурно-функціональної моделі удосконалення державного механізму управління сільськогосподарським землекористуванням в контексті європейського досвіду.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких **завдань:**

- дослідити наукові засади розвитку системи управління земельними ресурсами;
- проаналізувати світовий досвід управління процесом розвитку сільськогосподарського землекористування;
- оцінити існуючі тенденції у процесі управління розвитком сільських територій;
- розвинути інноваційні методичні положення процесу управління розвитком сільських територій;
- проаналізувати модель розвитку сільських територій в контексті «LEADER»;
- розробити практичних рекомендації, спрямовані на подальше вдосконалення такого механізму відповідно до потреб суспільства і держави, підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Об'єктом дослідження є організаційно-економічний механізм державної політики розвитку сільськогосподарського землекористування.

Предметом дослідження є сільські території у процесі використання сільськогосподарських земель.

Методи дослідження. Дослідження виконувалось на основі наступних методів: монографічного – при вивченні та теоретичному узагальненні досліджень наукових основ державного управління сільськогосподарських земель; системного аналізу – при аналізі механізму управління розвитком сільських територій; порівняльного аналізу – при дослідженні світових тенденцій розвитку сільськогосподарського землекористування; статистичного – для аналізу даних, що характеризують стан об'єкту дослідження, тобто земельних ресурсів сільських територій; абстрактно-логічного – при формуванні висновків та пропозицій; графічний – для унаочнення результатів магістерської роботи.

Інформаційну основу дослідження складають закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, інформаційні матеріали, що опубліковані у монографіях та інших працях вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні розрахунки автора, що виконані у процесу наукових досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:
поглиблено:

- науково-теоретичні обґрунтування необхідності формування механізмів державного управління ЗСГП в Україні в контексті європейського досвіду;

удосконалено:

- системне обґрунтування теоретичних й методичних основ державного управління ЗСГП в умовах трансформації форм власності і господарювання на основі вдосконалення земельних відносин;

дістали подальшого розвитку:

- вдосконалення нових підходів до реформування державної політики управління ЗСГП в напрямку наближення до європейських стандартів «належного врядування».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані органами влади та місцевого самоврядування з метою вдосконалення стратегії розвитку сільських територій на засадах збалансованого землекористування. Окремі положення можуть бути використані у підготовці лекційних курсів з «Землеустрій» та курсових робіт студентами II курсу за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій».

Особистий внесок магістранта. Автор виклав особисту думку щодо наукових засад сільськогосподарського землекористування, розвитку сільських територій, збереження і відтворення родючості ґрунту. Наукові положення, висновки та пропозиції належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові положення, висновки і пропозиції доповідались на міжнародних та науково-практичних конференціях: IV Всеукраїнська наукова конференція «Геодезія, землеустрій, геоінформатика в Південному регіоні: сучасний стан та перспективи розвитку» (17-19 жовтня 2019 р., Одеса: ОДАБА); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми та практичні питання щодо виконання робіт із землеустрою» (17 жовтня 2019 р., Херсон: ДВНЗ «ХДАУ»); XXII Всеукраїнська науково-методична конференція «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (1-16 листопада 2019 р., Миколаїв: ЧНУ ім. Петра Могили).

Публікації. Результати магістерської роботи знайшли своє відображення у науковому фаховому виданні і тезах конференцій.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 85 сторінок комп'ютерного тексту, з них основного - 72 сторінок, який містить 5 таблиць, 10 рисунків. Список використаних джерел із 50 найменувань викладено на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, предмет та об'єкт дослідження, його методи та інформаційну базу, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «Наукові засади розвитку системи управління земельними ресурсами» досліджено теоретичні та методичні засади системи державного управління сільськогосподарських земель. Розглянуто наукові підходи до формування механізмів державного управління землями сільськогосподарського призначення в Україні в контексті європейського досвіду. Підкреслено складність інтегрованих процесів, що поєднує організаційні, правові та інституціональні складові.

Наголошено на наступних практичних аспектах формування держави, як суб'єкта регулювання двосторонніх відносин. Так, з одного боку, потрібно регулювати діяльність землевласника або землекористувача, як суб'єкта, підвладного державним приписам, а з іншого боку простежується першочергова та унітарна суб'єктна функція держави, яка закріплюється у вигляді нормативно-правових актів, як форми взаємодії держави та власника землі. Такі акти регулюють форми власності на природні ресурси, межі та особливості їх використання: планування та прогнозування використання ресурсів; заохочують або стимулюють освоєння ресурсів; визначають форми регуляторного впливу на процес природокористування; створюють спеціальні органи для контролю та нагляду, які мають відповідні функції; створюють умови для ефективного природокористування; стимулюють природоохоронну функцію та збереження природних ресурсів; формують у населення підходи щодо ощадливого, раціонального користування землею.

Проаналізовано функції землі і пов'язана з ними діяльність органів управління, а саме: земля, як базис проживання, природний ресурс; базис виробництва; засіб виробництва, включаючи джерела мінеральної сировини і палива; об'єкт соціально-економічних зв'язків; об'єкт нерухомості (рис. 1).

Рисунок 1. Земельна ділянка, як об'єкт державних інтересів

Визначено законодавче забезпечення державного управління сільськогосподарських земель. Зауважено, що на сьогодні у ст.78 Земельного кодексу України форми власності на землю визначені відповідно до Конституції України, тобто земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній або державній власності, а права колективної власності на землю в Україні не існує.

Висвітлено думку стосовно світових тенденцій у сфері управління процесом розвитку сільськогосподарського землекористування. Зауважено, що країни Східної Європи, у форматі заяв про євроінтеграційні прагнення, взяли курс на відновлення приватної власності на землю, становлення нових, ринкових форм господарювання. У цілому стратегія перетворення земельних відносин орієнтована на ринкову концепцію, на перевірену світовою практикою модель із переважаючим приватним землеволодінням

У другому розділі «Аналіз і оцінка існуючих тенденцій управління розвитком сільських територій» досліджено особливості сучасного стану управління сільськими територіями. З'ясовано, що результатом проведення земельної реформи стало роздержавлення 12421 колективних сільськогосподарських підприємств і радгоспів, а внаслідок формування земель запасу та резервного фонду земель основна частина сільськогосподарських угідь (27 млн. га земель – 66 % від загальної кількості сільськогосподарських угідь країни) була розпайована і передана у приватну власність 6,9 млн. громадян України, які були безпосередніми працівниками цих господарств або працювали в організаціях, що обслуговували сільське населення (вчителі, медичні працівники, зв'язківці, працівники правоохоронних органів тощо).

Висвітлено думку стосовно земельної політики держави, яка проводиться з часу вступу в дію Земельного кодексу України, яка і в подальшому повинна концентруватися на остаточному розв'язанні проблем розвитку відносин власності на землю, формуванні цивілізованого ринку земель, розвитку іпотечного кредитування, удосконаленні системи земельних платежів, підвищенні ефективності державного управління земельними ресурсами, поліпшенні організації державного контролю за використанням і охороною земель (рис. 2).

З'ясовано, що є підстави стверджувати, що в Україні створено нове земельне законодавство, на основі якого вдосконалюватимуться земельні відносини в аграрній сфері, а також ефективність використання земель у нашій державі. Разом з тим, незважаючи на значний обсяг прийнятих законів та підзаконних актів у галузі реформування земельних відносин, органи, які уповноважені проводити земельну реформу, потребують подальших структурних вдосконалень.

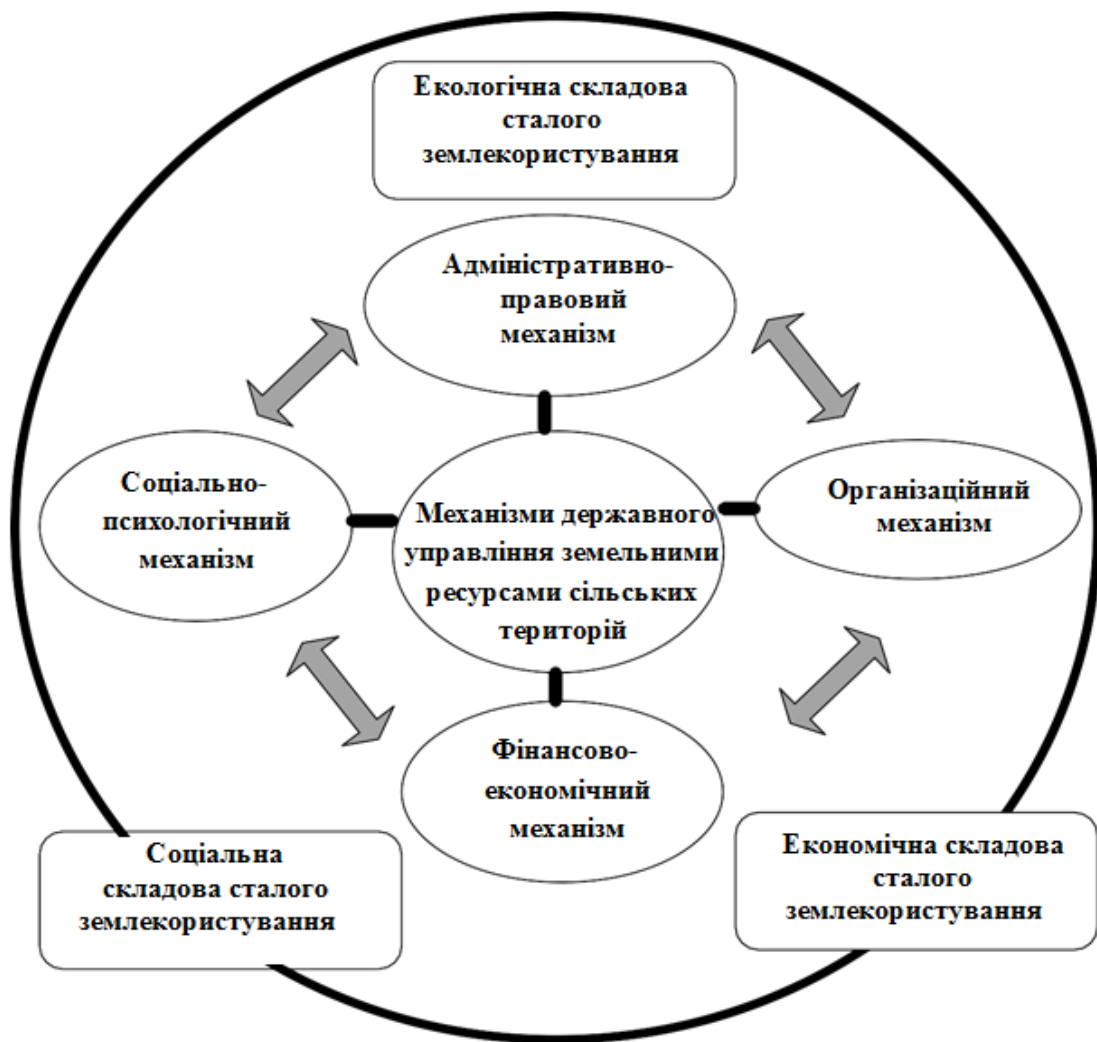

Рисунок 2. Наукові аспекти державного регулювання
сільськогосподарського землекористування

Зазначено, що сільські території України завжди були тією точкою опори, на яку спирається весь агросектор. Але останніми роками ситуація докорінно змінилася. Сільське населення з року в рік зменшується, з карт зникають села, а самі особисті селянські господарства втрачають минулі джерела прибутку. Щоб зупинити цей процес, необхідний новий підхід до розвитку сільської місцевості, який включатиме щонайменше впровадження концепції сталого розвитку сільських територій, стимулювання підприємницької активності та диверсифікацію зайнятості сільського населення.

У третьому розділі «Вдосконалення процесу управління розвитком сільськогосподарських земель» обґрунтовано необхідність наукової організації використання земель у сільському господарстві.

Акцентовано увагу на сучасний етап формування земельного ринку, який супроводжується процесом становлення основних структурних елементів ринку земель сільськогосподарського призначення, без чого неможливо уявити економічні контури його моделі. Зазначено, що в умовах перехідної економіки слід реформувати, а то й створити заново, такі системи регулювання, як фінансово-кредитний механізм, оподаткування, ціноутворення. Направляючі функції держави варто використовувати в галузі агроекологічного регулювання, у регулюванні соціальних процесів.

Наголошено на необхідності вдосконалення автоматизованої системи реєстрації землі, іпотеки землі та розширення земельного ринку у напрямі формування ринку сільськогосподарських земель, адже без такого ринку навряд чи можна вважати логічно завершеним перетворення земельних відносин.

Розкрито основні принципи, на яких повинно базуватися функціонування ринку сільськогосподарських земель: принцип державного регулювання ринку, принцип вільної діяльності суб'єктів у рамках правового поля, принцип ринкового ціноутворення, принцип здорової конкуренції, принцип економічної свободи суб'єктів господарювання на земельному ринку тощо.

Запропоновано модель державного регулювання розвитку сільських територій на засадах концепції "Leader", активація якої дозволить забезпечити соціально-економічне їх зростання (рис. 3).

Зосереджено увагу на збалансованому функціонуванні сільської економіки, як першочергового пріоритету у забезпеченні соціально-економічної безпеки України. Наголошено на необхідності формування державної політики багатогалузевого розвитку сільських територій на засадах забезпечення їх соціально-економічного зростання за галузевим

принципом.

Вказано на пріоритет інноваційного розвитку складових усіх без винятку видів економічної діяльності села, активуючи важелі і стимули економічного розвитку. Зорієнтовано увагу на результативність та ефективність впровадження методології синергетичного державного управління у розвитку сільських територій з врахуванням тенденцій, динаміки, розмаїття процесів у життєзабезпеченні. Налаштованість на посилення інтегративного функціонування економіки сільських територій забезпечить синергетичний ефект їх соціально-економічного розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Державне регулювання процесів розвитку сільськогосподарського землекористування виступає першочерговим пріоритетом державної політики за євроінтеграційним вектором зовнішньої політики України. Посилення важливості вирішення проблем сільських територій потребує зміни орієнтації держави у напрямку підвищення їх інвестиційної привабливості, запровадження структурної перебудови господарської інфраструктури села на збалансований багатофункціональний розвиток, формування організаційно-економічного інструменту управління ризиками та безпекою розвитку СТ.

2. Розбудова сільських територій має значний потенціал впливу на їх розвиток, задля реалізації якого необхідно провести низку реформ на правових, економічних та організаційних засадах. Завдяки механізму забезпечення синергетичної взаємодії складових компонентів державної політики у сфері забезпечення соціально-економічне зростання сільських територій можна досягти інтеграції цілей функціональних складових сталого розвитку та синхронізувати їх діяльність в єдиному векторі розвитку, направленому на забезпечення позитивного синергетичного ефекту.

3. Земельні ресурси, виступаючи основним елементом інституту приватної власності, є визначальним фактором всього економічного механізму управління розвитком сільськогосподарських земель на державному рівні, а з позицій інституціонального виміру одночасно виступають і серцевиною менеджменту у системі управління землекористуванням.

4. Аналіз чинників, які впливають на формування стратегії розвитку сільських територій, доводить про необхідність оптимізації та регулювання наступних складових державної політики управління землекористуванням: фінансове та матеріально-технічне забезпечення, забезпечення соціальними послугами, засади еколого-безпечного використання сільської території,

рівень розвитку інфраструктури регіону та окремої сільської території, розвиток менеджменту регіону.

5. Синергетично-орієнтована державна політика управлінням розвитком СТ використовує правові, економічні, організаційні важелі, здатні обіймати низку впливових факторів їх розвитку та, в подальшому, вимагає проведення інвентаризації досягнень, збитків та проблемних питань з метою циклічного стимулювання їх розвитку у сфері фінансового забезпечення СТ, аграрної науки, освіти та підготовки кадрів для села, розвитку пріоритетних видів економічної діяльності; збереженню суспільних інституцій, надання адміністративних послуг, підвищенню рівня добробуту і якості життя сільських мешканців.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Смирнова С.М. Державне регулювання та забезпечення розвитку сільських територій у контексті "Leader" / С.М. Смирнова, В.М. Смирнов, А.О. Богомаз // Агросвіт. Вип 18 - Дніпро: ТОВ "ДКС Центр", 2019. - С. 37-43.(1,19 д.а.) **(Представлений у міжнародних та науково-метричних базах: Index Copernicus (Польща), Google Scholar (Європейський Союз, США), Directory of Open Access Journals (США), Crossref (США), WorldCat (США))**

В інших виданнях

2. Смирнова С.М. Земельний менеджмент сільських територій в контексті «LEADER» / С.М. Смирнова, А.О. Богомаз // Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: XXII Всеукр. наук.-метод. конф.: тези доповідей Економічні науки, Миколаїв, 11-16 листоп. 2019 р./ ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. – с.59-60.
3. Смирнова С.М. Сільський розвиток на засадах концепції «LEADER» / С.М. Смирнова, А.О. Богомаз // Геодезія, землеустрій, геоінформатика в Південному регіоні: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали IV Всеукр. наук. конф., 17-19 жовтня 2019 р. / Одеса: ОДАБА, 2019. – с. 171 - 173.
4. Смирнова С.М. Управління землекористуванням сільських територій на засадах концепції «LEADER» / С.М. Смирнова, А.О. Богомаз // Проблеми та практичні питання щодо виконання робіт із землеустрою: Збірник наукових праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Херсон, 17 жовтня 2019 року). – Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2019. – с. 151-154.

АНОТАЦІЯ

Богомаз А.О. Державне регулювання розвитком сільських територій. – Рукопис.

Дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня Магістр за спеціальністю 193 – Геодезія і землеустрій. – Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, 2020.

В роботі проаналізовано тенденції та методичні засади системи державного управління сільськогосподарських земель, законодавче забезпечення державного управління сільськогосподарських земель, висвітлено досвід країн світу щодо управління процесом розвитку сільськогосподарського землекористування.

Зроблено аналіз та оцінку існуючих тенденцій у сфері управління розвитком сільських територій, а саме: проаналізовано особливості сучасного стану управління сільськими територіями, зосереджено увагу на тенденціях розвитку державного управління сільськими територіями, висвітлено концепцію державного управління сільськогосподарським землекористуванням.

Обґрунтовано роль і місце державного регулювання земельних відносин, яке впливає на формування організаційно-економічного інструменту управління ризиками та безпекою розвитку сільськогосподарського землекористування. Акцентовано увагу на розвиток менеджменту у системі управління землекористуванням. Запропоновано модель розвитку сільських територій в контексті «LEADER», яка потребує зміни орієнтації держави у напрямку підвищення інвестиційної привабливості сільських територій, запровадження структурної перебудови господарської інфраструктури села на збалансований багатофункціональний розвиток.

Ключові слова: сільськогосподарське землекористування, сільські території, державне управління процесом розвитку сільськогосподарського землекористування, концепція «LEADER».

ANNOTATION

Bogomaz A.O. State regulation of rural development. - Manuscript.

Thesis for the qualification level Master's degree in specialty 193 - Geodesy and Land Management. - Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2020.

Trends and methodological foundations of the system of state administration of agricultural lands, legislative support of state administration of agricultural lands are analyzed in the work. The experience of countries around the world in managing the process of developing agricultural land use is highlighted.

The analysis and estimation of the existing tendencies in the field of rural development management is made, namely: the peculiarities of the current state of rural areas management are analyzed, the tendencies of the development of state management of rural territories are focused, the concept of state management of agricultural land use is highlighted.

The role and place of state regulation of land relations, which influences the formation of organizational-economic instrument of risk management and security of development of agricultural land use, is substantiated. The development of management in the land management system is covered. The model of rural development in the context of "LEADER" is proposed, which requires changing the orientation of the state in the direction of increasing the investment attractiveness of the rural areas, introduction of structural restructuring of the economic infrastructure of the village for balanced multifunctional development.

Key words: agricultural land use, rural areas, public administration of the process of agricultural land use development, LEADER concept.